

KOMODITNÍ PROBLEMATIKA OBILOVIN V ČR

Ing. Oldřich Faměra, CSc.

Katedra rostlinné výroby AF, Vysoká škola zemědělská Praha

Tržní vztahy, které se vyvíjejí po roce 1989, s sebou přinášejí staré i nové prvky, které ovlivňují obchodování s rostlinnými produkty. Při hodnocení obchodování s obilovinami v posledních dvou letech 1993 a 1994 je zřetelný vývoj tržních mechanismů a postavení jednotlivých subjektů na domácím trhu, včetně úlohy státu.

Pšenice

Vývoj ploch pšenice ukazuje na stabilní postavení pšenice v rostlinné výrobě a v ekonomice zemědělských podniků. V porovnání s rokem 1989, kdy byla jedna z nejvyšších ploch pšenice - 828 tis. ha, byla letošní sklizňová plocha jen o 16 tis. ha nižší (812 tis. ha). Proti minulým dvěma letům se zvýšila plocha ozimé pšenice (765,1 tis. ha) a především jarní pšenice (47,1 tis. ha). Méně stabilní výsledky ukazují výnosy pšenice, které se v roce 1993 snížily na nejnižší úroveň za posledních 12 let ($4,23 \text{ t} \cdot \text{ha}^{-1}$) a letošní odhad $4,58 \text{ t} \cdot \text{ha}^{-1}$ je také pod úrovní většiny ročníků přelomu desetiletí. Příčiny není třeba podrobně rozvádět - snížená intenzita pěstování, zhoršená agrotechnika a také výrazné výkyvy počasí.

Aby stát mohl ovlivňovat trh, byl vytvořen Státní fond tržní regulace při MZe ČR, který má zajistit stabilitu trhu, zabránit výraznému růstu cen, zvláště ve vztahu ke konečné ceně výrobků. SFTR může tuto úlohu plnit jen v případě, že vstoupí na trh jako obchodní partner, který ve vhodný okamžik ovlivní trh množstvím nabízeného zboží nebo jeho odkoupením za zajímavou cenu.

Pro zhodnocení současné situace na domácím trhu s pšenicí je třeba připomenout, že v hospodářském roce 1992/93 se po nízké sklizni vyčerpaly zásoby z předcházejících let, včetně části státních hmotných rezerv. Po sklizni 1993 vznikl dojem, že bude málo obilí pro domácí spotřebu a ceny potravinářské pšenice výrazně stouply ($3.400 - 3.600 \text{ Kč} \cdot \text{t}^{-1}$). V roce 1993 neměl SFTR vlastní pšenici a byla ohrožena jeho úloha. SFTR dovezl pšenici ze SRN. Tento moment způsobil stagnaci cen obilovin. SFTR, poučen rokem 1993, na jaře 1994 vyhlásil v předstihu zálohovaný nákup potravinářské pšenice (500 tis. t) za cenu $3.240 \text{ Kč} \cdot \text{t}^{-1}$ při vysokých jakostních parametrech. Po úpravách bylo smluvně zajištěno 460 tis. t.

Príznivé podmienky pro tvorbu výnosu obilnin od podzimu 1993 umožnily vytvoření porostů s vysokými produkčními parametry. Prognózy z června 1994 předpokládaly vysokou nadprodukcii obilovin, zvláště potravinářské pšenice. Zde se projevila pozitivní úloha SFTR. Fond nabídl odkoupení dalších 300 tis. t potravinářské pšenice s průměrnou jakostí. Cena byla stanovena opticky velmi výhodná, až 3.000 Kč a to v době, kdy byly sjednávány ceny 2.500 - 2.700 Kč. Fondem vyplacených 2.700 Kč má být navýšeno až podle realizace na trhu, což je velmi nejisté. Prognózy sklizně se nepotvrdily, protože vlivem extrémních podmínek došlo k zhoršení tvorby zrna. Dosahované jakostní parametry byly velmi nevyrovnané a celkově horší. Připravené nízké ceny vyhovovaly obchodním a zpracovatelským podnikům, takže zůstaly na původní úrovni. Pro další vývoj na domácím trhu je podstatné, že SFTR nakoupil přes 600 tis. t potravinářské pšenice, která je dočasně mimo volný obchod. SFTR předpokládá vývoz nejprve pšenice dovezené před rokem z Německa, a v další etapě jakostní pšenice ze zálohového nákupu. Intervenční pšenice z letního nákupu by sloužila pro případné ovlivnění domácího trhu. I když většina velkých obchodních podniků nenakoupila plánované množství potravinářské pšenice, je cenová situace zatím stabilní. Ceny se u obchodních podniků pohybují zpravidla 2.600 - 2.700 Kč za t, u zpracovatelů 2.900 - 3.000 Kč. Předpokládá se, že se v ČR vyprodukovalo dostatek potravinářské pšenice pro domácí potřebu (včetně pšenice SFTR). Pro celkový vývoj na trhu s potravinářskou pšenicí bude mít důležitou úlohu obchodní aktivita SFTR. Vývoz pšenice je problematický v oblastech, kam vývoz nejčastěji směřuje - státy SNS a bývalé Jugoslávie. Pokud by se nepodařilo vyvézt dostatečné množství pšenice, musel by SFTR část pšenice uvolnit v druhé polovině hospodářského roku, aby uvolnil část skladovacích kapacit, protože se pro rok 1995 rovněž počítá se zálohovým nákupem. Celkovou bilanci potravinářské pšenice může částečně ovlivnit případný vývoz mouky.

V současné době by se již neměla dále rozšiřovat celková plocha pšenice v ČR. Při příznivějším počasí, než bylo v tomto roce, by nastal přebytek několika set tisíc tun potravinářské pšenice, zpravidla průměrné jakosti. Pokud SFTR bude i v budoucnosti přebytky odčerpávat a podaří se je vyvážit, bude možné současnou plochu pšenice stabilizovat. Z hlediska dosažení vyšší kvality by bylo žádoucí změnit v praxi zažitou odrůdovou rajonizaci. Potravinářské odrůdy pěstovat v nižších, vhodnějších polohách a nepěstovat je v horších podmínkách, kde je dosažení hranice potravinářské jakosti dílem náhody.

Ječmen

U jarního ječmene byl překonán nepříznivý vývoj rozsahu pěstování z přelomu desetiletí. V roce 1994 se plocha mírně zvýšila - o 12.000 ha na 457 tis. ha. Výnosy byly u jařin ještě více postiženy extrémním počasím než u ozimých obilnin - 3,57 t.ha⁻¹. Produkce 1.630,4 tis. t je na

úrovni průměru posledních let. Opačný trend pěstitelských ploch je zaznamenán u ozimého ječmene - další pokles o 12.000 ha na 184 tis. ha. Dosažený nižší výnos $4,37 \text{ t} \cdot \text{ha}^{-1}$ a produkce 805 tis. t je obrazem ročníku a agrotechniky. Změna ve výměře obou forem ječmene souvisí s uplatněním produkce na trhu a dosahovanou cenou.

V ČR se obvykle asi 27 % produkce jarního ječmene využívá pro výrobu sladu. Sladovnický ječmen je ekonomicky zajímavou plodinou. V posledních dvou letech je ale situace v oblasti jakosti sladovnického ječmene a sladu velmi nepříznivá. Jakostní hodnocení zrna sladovnického ječmene zahrnuje větší počet znaků, které jsou výrazně ovlivňovány průběhem počasí. V roce 1993 vlhčí podmínky ke konci vegetace ječmene způsobily zvýšený obsah bílkovin v zrně, někde také vyšší podíl zahnědlých špiček. Na domácím trhu chyběl jakostní sladovnický ječmen pro výrobu exportního sladu, takže byl ohrožen vývoz sladu nejenom pro následující sezónu, ale i do budoucna. Nižší světová cena sladu než u nás (1993) a vysoká cena sladovnického ječmene, $3.000 - 3.300 \text{ Kč} \cdot \text{t}^{-1}$ i při horší jakosti, znamenaly zhoršení ekonomiky sladoven. Tyto nesrovnalosti částečně řešila jednorázová dotace 600 Kč na 1 t vyvezeného sladu.

Ani rok 1994 neznamenal obrát v jakosti sladovnického ječmene. Extrémní teploty a sucho způsobily zaschnutí zrna a zhoršení jeho jakosti - zvýšeným obsahem bílkovin a nízkým podílem předního zrna, zvláště v Čechách. Cena sladovnického ječmene u velkých sladoven je v letošním roce určována staronovým srážkovým systémem. Po sklizni byly realizované ceny v oblasti Hané $2.800 - 2.900 \text{ Kč} \cdot \text{t}^{-1}$, kdežto v Čechách jen $2.650 - 2.750 \text{ Kč}$. V současné době se ječmen s nízkým obsahem bílkovin (pod 11 %) a dobrým podílem předního zrna (nad 85 %) může prodat za 3.100 Kč i více. Protože je kvalitního ječmene nedostatek, bude v tomto hospodářském roce dovezeno značné množství jakostního sladovnického ječmene ze Slovenska. V teplých oblastech Slovenska proběhla sklizeň dříve než začaly negativně působit vysoké teploty.

Sladovnický ječmen se prozatím vyvážá jen v malé míře a není využita ani vývozní kvóta do Evropské unie; do budoucna je nutné i s touto možností počítat. Letošní výpadek světové produkce sladovnického ječmene vyvolal zdvojnásobení cen ječmene a sladu oproti sezóně 1993/94. Proto je potřebný úzký kontakt pěstitelů a sladoven při zajišťování kvalitního ječmene, aby se vytvořily předpoklady pro dobré uplatnění na světovém trhu a také pro budoucí stabilitu ploch, výnosů a jakosti jarního ječmene.

I když je pro výrobu sladu určena jen asi 1/4 produkce jarního ječmene, převládají u nás ročníky s nedostatkem kvalitního sladovnického ječmene. Aby bylo možné z čeho vybírat jakostní partie, neměla by klesnout současná výměra jarního ječmene, případně by se mohla ještě rozšířit především v nižších polohách s příznivými podmínkami pro pěstování sladovnického ječmene.

Krmné obiloviny

Krmné obiloviny na trhu jsou do značné míry ovlivněny podílem produkce, uplatněné pro potravinářské účely. Horší jakost potravinářské pšenice a sladovnického ječmene zvyšuje podíl obilovin pro krmné využití. Při stále ještě klesajících stavech většiny kategorií hospodářských zvířat je předpoklad určitého přebytku krmného obilí. Cenové relace jsou u pšenice 2.300 - 2.400 Kč.t⁻¹ a u ječmene 2.200 - 2.300 Kč, u ozimého ječmene i méně.

Žito a oves

U žita nastalo mírné oživení pěstování v souvislosti s vyčerpáním předchozích zásob. Produkce žita se zvýšila proti předchozím letům na 276,7 tis. t, ale méně než se předpokládalo - okolo 300 tis. t. Ve druhé polovině hospodářského roku může dojít ke zvýšené poptávce po potravinářském žitu.

U ovsa se v posledních několika letech udržuje plocha mezi 70 - 80 tis. ha. Letošní produkce 214 tis. t je o 50 tis. t nižší než v minulém roce. Nižší výnosy a horší jakost povedou k zvýšené poptávce po potravinářském ovsu.